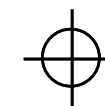

Лилиә КӘРИМОВА

ЎОЖДОЗ БАЛЖЫШЫ

Ихсан ауылы йылгаларга ла, шишмәләргә лә бай, ә тирә-яғында сикһез дала йәйелеп киткән. Бәләкәй Мәғәфүрә ошо дала киңлектәрен, уның талғын елдәрен, саф шишмәләрен үз итеп үсә. Киләсәктә сәскә атыр йырсының һәләте ошонда бөрөләнә. Мәғәфүрәгә көслә йоғонто яһаған икенсе ауыл — Әхмәт. Зифа кайындар, бөзрә талдар уратып алған ауылдың уртаһында зур күл дә бар.

Мәғәфүрәгә ете йәш тулғас, уларзың гаиләһе Өфөгә күсеп килә. Ул 2-се өлгөлө мәктәпкә укырға төшә. Бәләкәйзән үк йырларға ярата, артист булырға хыяллана. Мәктәптәге бер генә концерт та унан башка үтмәй, әхирәтәрә, туғандары ла Мәғәфүрәнең йырлаганын яратып тыңлай. Барыһы ла киләсәктә уның йырсы булырына ышана, укырға кәңәш итәләр. Кызғаныска каршы, Мәғәфүрәгә 15 йәш тулғанда атаһы үлеп китә. Фаиләлә ин

өлкәне булған кызға әсәһенә ярзам итергә, кескәй һеңделәрен карашырға тура килә һәм ул мәктәпте тамамлагас та эшләй башлай.

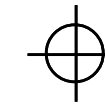
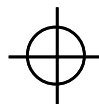

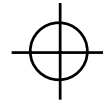
Тормош үз яйы менән бара, әммә йырсы булыу хыялы үзенә әйзәй. Йыр ишетһә, донъяһын онотоп тыңлай, Мәғәфүрә айырыуса Хәбир Ғәлимовтың йомшак тембрлы тауышын үз итә, уның йырзанын отоп алырға тырыша. Аксаһы булһа, уның йырзаны язылған грампластинкаларзы һатып ала, кыскаһы, йырһыз йәшәүен күз алдына ла килтермәй. Фаиләнең матди хәле шәптән булмағас, консерваторияла укыу хыялы тормошка ашмай кала килә.

Әммә театр һақында уйзаны һис тә тынғы бирмәй Мәғәфүрәгә, һәм ул Башкорт академия драма театрында көсөн һынап карарға була. Был театрзы күптән үз итә ул, тамашаларға йөрөргә аксаһы булмағанлыктан, төрлө хәйләләр зә қора: сәғәт

Лилиә Әхмәт кызы Каримова (Дәүләтова) 1925 йылда күренекле ғалим, профессор, Башкорт кавалерия дивизияһының баш хирургы Әхмәт Сәғәзәтгәрәй улы Дәүләтов гаиләһендә тыуған.

Урта мәктәпте тамамлағас, вокал класы буйынса Урал дәүләт консерваторияһында укый (1945-1951). 1951-1962 йылдарҙа Башкорт дәүләт опера һәм балет театрында эшләй. Әлегә көндә Өфө дәүләт сәнгәт институтында һәм училищеһында уҡыта.

5-тә театрға килә (ә тамашалар кискә 7 сәғәттә башлана) һәм дежурныйға баш режиссер М.Мәһәзиевкә килеүен әйтәп, үтәп китә. Тамаша башланғансы, икә сәғәт буйы, эскәмйәләр астында қасып ултыра. Залға тамашасылар керә башлагас, йәшенгән урынынан сыға ла спектаклдә карай. Шулай йөрөй торғас, бер мәл кыйыулығы етәп, режиссер Мәкәрим Мәһәзиев менән осрашырға қарар итә. Мәкәрим ағаһы бик иһлас қабул итә уны, шигыр һөйләтәп, бейетәп карай. Режиссер бер нәмә лә өндәшмәгәс, кызыкәй қаушап қала. «Ә йырлай беләһеңме?» — тип һорай М.Мәһәзиев. Мәғәфүрә уйлап та тормай, «Ил кызы» тигән йырзы йырлай башлай. Кызың йырлауына һокланып бөтә алмай режиссер, киләсәктә уның танылған йырсы булып китәсәген әйтә. Һәм янылышмай.

Башқортостан радиокомитеты эргәһендә рус һәм башқорт хорзәры эшләп килә. Мәғәфүрә уларзың икәһенә лә йөрөргә өлгөрә. Хорзың һәр сығышында қатнашыу уның өсөн оло байрамға әйләнә.

Мәғәфүрәнең профессиональ йырсыны күргәһе, уның менән танышкыһы килә. Бирәһе килгән колона, сығарып куйыр юлына, тизәр. Шулай бер сак мамык шәлгә төрөнгән кешене күрәп қала. Мәшһүр йырсы Хәбир Ғәлимов булып сыға ул. Мәғәфүрә аптырап қала: «Бөтә йырсылар за шәлгә уранып йөрөйзәрме икән ни?» тип уйлай. Икәнсе тапқыр маһир йырсылар менән әхирәтендә қунақта осраша. Улар Мәскәүзә укып йөрөгән, әле каникулға қайтқан Сәлих Хәснийәров һәм Ғәлим Байков (һуңынан музыка училищеһының директоры) булып сыға. Егәттәрзәң йырлауын һорайзар. Сәлих Хәснийәров ризалык бирә, ләкин бөтә форточкаларзы лә ябыузы үтенә. Һалкын тейәүзән қурқа икән. «Ерән кашка» тигән йырзы башқара Сәлих. Мәғәфүрә уның һыуықтан қурқыуына гәжәпләнһә лә, йырлауын окшата.

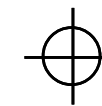
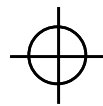
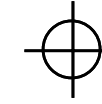
Күп тә үтмәй, Мәғәфүрә Сәлиғәскәрова Башқорт дәүләт опера һәм балет театры эргәһендә хор студияһына йырсылар тулланыуы хақында ишетә. Был хор коллективына оҫта хормейстер Анатолий Тихомиров етәкселек итә. Мәғәфүрәне лә коллективкә алалар. Бына шулай әүзем эш башлана. Алты ай үтеүгә ул ноталарзы үзләштерә, уларзы

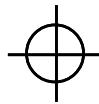
тиз укырға өйрәнә. Ақрынлап уға спектаклдәрзәгә бәләкәй ролдәрзә бирә башлайзар: Джованна, Паж, Мадлена кеүек эпизодик ролдәрзә оҫта башқарыуға өлгәшә Мәғәфүрә. Ул йылдарза театрза баш дирижер булып П.М.Славинский эшләй.

Бер вакыт театр етәкселәре Брусиловскийзың «Ер Тарғын» операһын сәхнәгә куйырға қарар итә. Унда меццо-сопрано тауышлы йырсы кәрәк икән. Төп ролгә тәғәйенләнгән М.Мәксүтова дирижерға окшамай — музыканы тиз тойомлап етмәй, ритмикаһы ақһай. П.Славинский төп ролдә башқарыусы йырсыны эзләй башлай. Бөтә хор коллективын тыңлап бөткәс, Мәғәфүрә Сәлиғәскәроваға туктала. Спектаклдәң премьерәһы бик уңышлы үтә, айырыуса Мәғәфүрәнең йырлауын окшата тамашасылар.

Ул йылдарза театрза педагог-консультант булып Р.Л.Фишер эшләгән була. Мәғәфүрә Сәлиғәскәрова унда шөгөлләнергә теләк белдерә, әммә Римма Лазаревна уға артык иғтибар итмәй, нигәззә театрзың танылған йырсылары менән генә эшләүен дауам итә. Мәғәфүрәнең үзенә тырышлык, ныкышмалылык күрһәтергә қала. Римма Лазаревнаның күзенә салыныр өсөн көн һайын сәғәттәр буйы уның ишек төбөндә тора йырсы. Ишек төбөндә торғанын күргән һайын Фишер: «Һин һаман бындамы ни? Кер улайһа», — тип гәжәпләнә. Мәғәфүрәнең тырышлығы, тауышы Фишергә окшап қала, ул вокал менән генә шөгөлләнмәйенсә, опера партияларын да өйрәтә башлай. Иң тәүзә «Ақ елән» партияһын өйрәнәләр. М.Сәлиғәскәрова дирижер П.М.Славинский менән вокал буйынса педагогы Р.Л.Фишерзы үзенә төп укытыусылары тип иҫәпләй. Тәүзә, дирижерзың кул хәрәкәттәрән аңламаған сакта, П.Славинский түземлә рәүештә аңлата, бернисә тапқыр күрһәтәп, һанап өйрәтә. Тиззән Мәғәфүрә бер нисә опера партияһын, шул иҫәптән Д.Вердизың «Риголетто»һында бер юлы өс партияны: Джованна, графиня Чепрано һәм Паж ролдәрән өйрәнә. Қайһы вакыт ул бер операла бөтә өс ролдә лә башқара.

Театр П.Чайковскийзың «Евгений Онегин» операһын сәхнәгә куйырға тотонғанда ундағы партияларзы Мәскәү консерваторияһын тамамлап қайтқан йырсылар башқарыуға тейеш була. Оль-

га партияһын диплом эше итеп алған артистканы әзерләгән дирижер за уны Мәғәфүрә Сәлиғәскәроваға бирергә теләмәй. Әммә П.Славинский үз һүзендә тора һәм был партияны Мәғәфүрәгә тапшыралар.

«Акбузат» операһын сәхнәләштергәндә меццо-сопрано тауышлы партияны башкарырға М.Мәксүтова тәғәйенләнгән. Репетицияларҙың береһендә ул опералағы кайһы бер өлөштәрҙе дөрөс йырлай алмай. Йәне көйгән П.Славинский бөтә залды яңғыратып: «Мүся, һин бындамы?» — тип һорай. Бәхеткә күрә, Мәғәфүрә галеркала репетицияны карап ултыра икән. Йәһәт кенә сәхнәгә М.Мәксүтова янына сығып баһа. Шул ваҡыт Славинский, йырсыларға алмашырға ишара яһап, таяксаһын күтәрә. Мәғәфүрә оҫта ритм һәм анык интонация менән йырлап алып китә. Премьера бик уңышлы үтә. Был партияны башкаргандан һуң артист А.Хәбибуллин: «Ғәжәп, Сәлиғәскәрованы нишләп һаман да солистка итеп күсермәй һорза тоталар икән?» — тип аптырай. Күп тә үтмәй Мәғәфүрәне күсерәләр һәм уның өсөн зур ижади тормош башлана.

П.Славинский киткәс эшләгән бөтә дирижерҙар М.Сәлиғәскәрованы һәр сәк төп партияларҙы йырларға саҡыралар. Ул Гуноның «Фауст» операһында — Зибель, «Евгений Онегин»да Ольга менән Няня партияларын башкара. Ж.Бизеның «Кармен» операһы йырсыны яңы йондозлоҡка алып сыға. 1945 йылда Башкорт дәүләт опера һәм балет театрына дирижер Ковальский килә һәм, Мәғәфүрәнең йырлауын ишетеп, «Кармен» операһын сәхнәгә куя.

Ғөмүмән, театрҙа уны бик ихтирам итәләр. Төскә сибәр, зифа буйлы кызға күз һалыусы егеттәр ҙә байтаҡ. Театрҙың рәссамы Мөхәммәт Арысланов та окшатып йөрөй. 1943 йылда Мәғәфүрә Ғәлиулла кызы опера театрының баш рәссамы Мөхәммәт Арыслановка (әлегә мөлдә РСФСР-ҙың халыҡ рәссамы) кейәүгә сыға.

1947 йылда Мәскәүҙә йәш йырсыларҙың фестивалендә үтә. Унда Мәғәфүрә лә катнаша һәм, Н.Йыһановтың «Алтын-сәс» операһынан Туғазак һәм үзенен яраткан Кармен партияларын башкарып, беренсе урынды яулай. Талапсан Мәскәү тамашасылары уның курайға ҡушылып башкорт халыҡ йырҙарын йырлауын да ихлас кабул итә.

Мәғәфүрәне артабан Прагала сығыш яһау өсөн һайлап алаһалар.

Клемент Готвальд етәкселегендәге Чехословакия хөкүмәте ойшторған кабул итеү банкетында совет артистары хөрмәтенә бик күп мактау һүҙҙәре әйтәләр. Театрҙа Мәғәфүрәне зур хөрмәт менән каршылайҙар. Уны киноға төшөрәләр, «Ауыл укытыусыһы» тигән фильмда М.Сәлиғәскәрова үзенен йыры аша актриса В.Марецкаяның тауышын сағылдыра.

Уны башка театрҙарға ла йырларға саҡыралар. Мәсәлән, һарытауҙа «Батша кәләше» операһында Любаша партияһын башкарып дан ҡазана. Свердловскиҙа П.Бородиндың «Кенәз Игорь» операһынан Кончаковна партияһын бернисә тапкыр йырлай, Ырымбурға концерт менән бара, БАССР-ҙың халыҡ артисы Ф.Хәбибуллин менән бергәләп концерттар менән бөтә Урта Азияны йөрөп сығалар. Хәбибуллин концерттың 1-се бүлегендә, Мәғәфүрә икенсе бүлегендә йырлай. Башкорт дәүләт опера һәм балет театрының опера труппаһы һәр йәй төрлө калаларға гастролгә китә. Бар ерҙә театр сығыштарына карата яҙылған рецензияларҙа Мәғәфүрә Сәлиғәскәрованың ижадына юғары баһа бирелә. Рязань калаһының «Сталин байрағы» гәзите уның һаҡында, мәсәлән: «М.Сәлиғәскәрова ижад иткән һәр образ күңелдәрҙә тәрән тәьсир калдыра. Йәш һәм талантлы актриса үз геройҙарының ижтимағи һәм психологик асылын тәрән асыуға ижади мөнәсәбәт күрһәтә. «Фауст» операһындағы Зибель уның башкарыуында дәртле йәшлек, тоғро мөхәббәт, сикһез бирелгәнлек өлгөһө булып кәүзәләнгән. Д.Вердизың «Аида»һындағы Амнерис образын М.Сәлиғәскәрова иң оҫта башкарыусы булып тора».

Әүзәм ижади тормош менән бер рәттән М.Х.Сәлиғәскәрова йәмәғәт эшендә лә ихлас катнаша. 1957 йылда уны 3-сө саҡырылыш РСФСР Юғары Советы депутаты итеп һайлайҙар, дими рәүештә кала советында депутат булып тора. Һуңғы йылдарҙа сәнгәт ветерандары советы рәйесе вазифаһын башкара.

